

Виолета Марковић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

АЛТЕРНАТИВНО СТАРАЊЕ ЗА ДЕЦУ МИГРАНТЕ/ТРАЖИОЦЕ АЗИЛА БЕЗ ПРАТЊЕ РОДИТЕЉА ИЛИ СТАРАТЕЉА У СРБИЈИ*

Сажетак

Алтернативно старање означава формални или неформални облик збрињавања детета/младе особе до 18. односно 26. године уколико је на редовном школовању, који траје макар једну ноћ када је дете изван родитељског дома, без обзира на то да ли је уследио након пресуде суда или одлуке органа старатељства, на иницијативу детета, његових родитеља, сродника или да је одгајатељ спонтано преузео на себе старање у одсуству родитеља. Основне форме алтернативног старања су: старатељство, резиденцијални и хранитељски смештај и засноване су на породици или су налик породици. Кроз Србију је, од 2015. године, пропутовао велики број деце, а међу њима велики је број био деце без пратње одрасле одговорне особе. За њих је од 2015. године прописана посебна заштита, са наглашеном одговорношћу надлежних Органа старатељства за пружање старатељске заштите и утврђивања најбољег интереса деце без пратње, али и дужност да се деца из ове популације смештају у установе социјалне заштите које су унапред предвиђене за смештај малолетних странаца. Од 2015. године до данас, услуге смештаја за децу мигранте/тражиоце

* Чланак је написан као део пројекта „Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту“, број пројекта: 179076

азила се мењала, али је од почетка акценат био на развијању алтернативних врста смештаја.

Циљ рада је приказ и анализа постојећег система алтернативне заштите за малолетне мигранте/тражиоце азила без пратње родитеља или старатеља и како се систем мењао и развијао од 2015.године до данас. Рад ће се заснивати на анализи постојеће научне и стручне литературе. Закључак је да је, и поред уложених напора да се развија алтернативно старање за ову угрожену категорију деце, овај вид заштите и даље недовољно развијен.

Кључне речи: малолетни мигранти/тражиоци азила без пратње родитеља или старатеља, алтернативно старање, заштита деце, социјална заштита, старатељска заштита.

1. ПОЈАЧАН ПРИЛИВ ДЕЦЕ МИГРАНАТА/ ТРАЖИОЦА АЗИЛА БЕЗ ПРАТЊЕ У ЕВРОПИ ПОЧЕТКОМ 21. ВЕКА

Миграције нису нова појава у Европи; вековима уназад људи су се кретали с једног места на друго у потрази за послом, бољим животом, како би се спојили са својом породицом или побегли од рата и политичке нестабилности у земљи порекла. Међутим, од почетка 2015. године број миграната из земаља Африке и Азије који је улазио на територију Европе значајно је порастао – само у првих девет месеци 2015. године више од 487 000 људи искрцало се на медитеранске обале Европе, што је био више него дупло већи број у односу на целу 2014. годину.¹

Република Србија је, услед свог геостратешког положаја, била део западно – балканске руте која је била доминантна рута којом су мигранти пролазили ка земљама Европске уније током 2015. године. Током ове године кроз Републику Србију је прошло око 600 000 људи, а задржавања су била од неколико

1 Seith M. Holmes, Heide Castaneda, "Representing the "European refugee crisis in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death", *American Ethnologist*, Wiley, br. 43 (1)/2016, str. 12.

сати до неколико дана, осликавајући доминантно транзитни карактер који је Србија имала за мигранте. Од укупног броја миграната који су у овом таласу дошли у Србију и остале земље Европе велики је био број деце; подаци УНХЦР - а показују да су деца чинила готово 30% од укупног броја миграната 2015. године². Ситуација у Србији је била слична. Подаци Комесаријата за избеглице и миграције говоре да је 2015. године кроз Републику Србију прошло око 150 000 деце³.

Организовање заштите миграната, а међу њима и деце без пратње, у Републици Србији зависило је од политика земаља Европске уније. Током 2015. године мигранти су пролазили западно – балканском рутом ка земљама Европе организованим превозом и задржавања су дуж руте била краткорочна. У марту 2016. године Европска унија је склопила договор са Турском у циљу смањења долазака миграната на територију Европске уније чиме је заустављен ораганизован прелазак. Овај договор је проузроковао дуж задржавања људи у земљама дуж западно – балканске руте, укључујући и у Србији са неколико дана на неколико недеља, а како је време пролазило дужина боравка је продужавана и на више месеци до годину дана што је изискивало прилагођавање система заштите.

Деца у ситуацији мигрирања представљају осетљиву категорију мигрантске популације, која захтева од држава у којима се она налазе посебне облике заштите. Оно што је овај појачани прилив миграција донео земљама Европе, а међу њима и Србији, јесу деца без пратње родитеља или старатеља, која су у посебно осетљивом положају. Деца која путују без пратње родитеља или старатеља у повећаном су ризику од насиља, трговине и кријумчарења људима што захтева координисане активности различитих институција, а нарочито ангажовање система социјалне заштите. Систем социјалне заштите, у сарадњи са осталим системима у држави, требало би да обезбеди безбедност и остваривање права деце без пратње, а први корак ка овоме је обезбеђивање адекватног смештаја где деца неће бити изложени ризицима по њихово благостање.

2 УНХЦР, Интернет: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html?query=2015%20children%20statistics>, 18/06/2019.

3 Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије, Интернет <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=2325&date=0>, 18/06/2019.

2. ОБЛИЦИ СМЕШТАЈА ЗА ДЕЦУ МИГРАНАТЕ/ ТРАЖИОЦЕ АЗИЛА БЕЗ ПРАТЊЕ

Облици смештаја за децу без пратње разликују се од државе до државе, а доминантни облици смештаја су резиденцијалне установе и хранитељске породице. Обезбеђивање адекватног смештаја деци без пратње је изузетно важно како би се заштитили од многобројних ризика.

„Дете без пратње родитеља или старатеља је особа млађа од 18. година које је одвојено од оба родитеља и којем бригу и заштиту не обезбеђује одрасла особа која, по закону или обичајима, има обавезу да ту заштиту обезбеђује“⁴. Деца без пратње су посебно у ризику од различитих облика експлоатације, а у литератури се наводи да су деца без пратње у ризику по три тачке: зато што су деца, зато што су одвојени од особа које им пружају заштиту и као избеглице у земљи у којој су тражили или добили азил⁵. Иако за развијене земље Европе долазак деце без пратње није нова појава, од 2015. године са појачаним приливом миграната нагло је порастао и број деце без пратње који траже заштиту на територији ових земаља. Ово је захтевало активирање посебних система заштите како би се обезбедила заштита овој деци у складу са проценом њиховог најбољег интереса. Први корак у обезбеђивању заштите је адекватан смештај јер од типа смештаја зависи колико ће се дете осећати безбедно и бити заштићено од многих ризика. Државе Европе, укључујући и Србију, ојачавале су постојеће или развијале нове облике смештаја како би одговориле на потребе деце без пратње. Готово у свим земљама Европе деца без пратње смештају се у резиденцијалне установе и хранитељске породице, док у неким земљама постоје додатни видови смештаја.

У наставку рада биће приказани облици смештаја за децу без пратње у Енглеској и Шведској које су земље дестинације, али и Хрватској и Грчкој као транзитним земљама. Веома је битно узети у обзир и земље дестинације и њихове најбоље

4 Office of the United Nations High Commissioner for Refugees Geneva, „Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum”, 1997., стр. 1

5 Fiona Mitchell, „The social services response to unaccompanied children in England”, *Child and Family Social Work*, br 8/2003, str. 179 – 189.

практике, с обзиром на то да, иако је Србија доминантно транзитна земља, ипак има и деце која желе да остану у Србији и овде затраже азил, па тако систем заштите за ову децу не може бити исти као и за децу која у Србији остају краће време.

2.1. Облици смештаја за децу без пратње: примери Енглеске, Шведске, Хрватске и Грчке

Истраживање рађено о облицима смештаја у Енглеској показало је да су доступни облици смештаја за децу без пратње смештај у хранитељске породице, резиденцијални смештај, смештај код чланова проширене породице и полусамосталан живот (у хостелима или смештају са ноћењем и доручком) или самосталан живот (дугорочнији облик смештаја кроз становање уз подршку).⁶ Деца без пратње у Енглеској најчешће се смештају у хранитељске породице, нарочито деца ниског календарског узраста. Резиденцијални смештај, као други најчешћи облик смештаја у овој земљи, користи се углавном као привремена мера, док се не пронађе друго, трајније решење, најчешће хранитељска породица или становање уз подршку. Смештај код чланова проширене породице се показао као изузетно изазован – с обзиром на то да подразумева процену особа које су релативно кратко у Енглеској, социјалним радницима је тешко проценити да ли су те особе добре за дете, нарочито у ситуацији када чланови породице немају никакве доказе о породичној повезаности са дететом⁷. Истраживања су показала да су деца најзадовољнија смештајем у хранитељске породице и на резиденцијалном смештају, нарочито онда када је смештај прилагођен њиховим културолошким потребама, док су највише изазова имали када су смештени у оквиру програма полусамосталног живота⁸. Смештај у резиденцијалним установама где су смештена само деца без пратње из мигрантске популације приказана су као пожељније решење у односу на смештај у установе са домицилном децом⁹.

6 Исто, стр. 184.

7 Cate Stanley, „Cold comfort: Young separated refugees in England“, Save the Children UK, London, 2001, стр. 43

8 Fiona Mitchell, „The social services response to unaccompanied children in England“, op.cit., стр. 186.

9 Cate Stanley, „Cold comfort: Young separated refugees in England“, op.cit., стр. 50.

У Шведској деца без пратње се смештају у хранитељске породице и резиденцијалне установе. За разлику од Енглеске, резиденцијални смештај је доминантан облик смештаја у овој земљи. Циљ установа јесте да пружају не само смештај већ и бригу о деци. Установе може водити или локална самоуправа, а могу бити и приватне установе, па тако у Шведској постоји око 400 ових установа.¹⁰ Деца без пратње се прво смештају у установе за привремени смештај, али им се, у најкраћем могућем року, обезбеђује смештај у некој од локалних самоуправа. Један од новијих модела који се примењује у Шведској су тзв. хибридни домови – концепт смештаја који се налази између резиденцијалне установе и хранитељске породице. У овим домовима запослени се мењају на 24 сата, а активности, попут припреме хране, организације слободног времена, организују и спроводе запослени и деца заједно.

Истраживање које је рађено у Хрватској показује да су деца без пратње, до 2015. године, смештана у Центар за пружање услуга у заједници Загреб – Дугаве. Са појачаним приливом деце, држава је уложила напоре како би појачала капацитете за смештај деце без пратње, обезбедивши додатне капацитете у Дому за одгој дјеце и младежи у Осјеку, Центру за одгој и образовање дјеце и младежи Карловац, Дечијем дому Сисак и Центру за одгој и образовање при одгојном дому Иванец. Већина деце без пратње је смештена у установе социјалне заштите; деца млађа од 14 година у домове за децу, а деца старија од 14 година у установе за васпитање. У готово свим установама деца без пратње су смешетена у посебне радне јединице, а у контакт са домицилном децом долазе кроз заједничке активности које се организују у оквиру установа. Као посебан проблем наводе се сукоби са домицилном децом у оквиру институција, напуштање установа оних који желе да наставе пут ка другим земљама Европске Уније, као и фрустрираност деце јер су изоловани од својих вршњака и немају довољно информација о томе шта ће се са њима десити. Стручњаци запослени у овој области једногласни су да је решење смештаја деце без пратње у установе за васпитање

10 Åsa Söderqvist, Yvonne Sjöblom, Pia Bülow, „Home sweet home? Professionals’ understanding of ‘home’ within residential care for unaccompanied youths in Sweden“, *Child and Family Social Work*, 21(4)/2014, стр. 591 – 599.

неадекватно, док су сви нагласили неопходност смештаја деце у специјализоване установе и хранитељске породице.¹¹

У Грчкој, заштита деце без пратње организована је кроз специјализоване установе за њихов смештај. Истраживање рађено 2008. године идентификовало је четири овакве установе које све заједно имају капацитет за смештај до 100 деце.¹² Установе су предвиђене за смештај деце без пратње тражиоца азила, а обезбеђује им се подршка у образовању, учењу грчког језика, психосоцијална подршка као и организација активности у слободно време. Од почетка појачаног прилива миграната Грчка је била једна од улазних тачака у Европу, па се тако суочила са већим бројем деце без пратње у потреби за заштитом. Подаци УНИЦЕФ –а за период јануар – јун 2019. године показују да је број деце без пратње у Грчкој 3, 613, док су капацитети специјализованих прихватилишта за смештај деце 1115 места уз 48 места за становање уз подршку.¹³ Може се закључити да Грчка тренутно располаже капацитетима за специјализовани смештај око 30% од укупног броја деце без пратње, док су остала деца смештена у колективне центре заједно са одраслим особама из мигрантске популације.

Такође, неки аутори доводе у питање и тачност броја деце без пратње у Грчкој због процедуре процењивања година деце. Наиме, у Грчкој се и даље године детета процењују на основу снимака зуба, што је више пута доказана као неадекватна метода за утврђивање година.¹⁴ Ово води ка честом идентификовању детета као одрасле особе, што, заједно са чињеницом да се смешта заједно са одраслима у колективне центре, води многим ризицима. Поред изложености ризику од насиља, претњама, уценама, деца без пратње у оваквом смештају изложени су и ризику од експлоатација, а сексуална експлоатација се показала, барем на примеру Грчке, као најчешћи облик експлоатације

11 Барбара Херцег Пакшић, Ивана Јеђуд Борић „Needs assessment for capacity building in the protection system of unaccompanied children“, Save the children, Zagreb, 2017, str. 64.

12 Georgia Dimitiripoulou, Ioanis Papageorgiou, „Unaccompanied minors asylum seekers in Greece“, UNHCR, Athens, 2008, str. 58.

13 УНИЦЕФ, Интернет: <https://www.unicef.org/eca/media/7686/file>

14 Vasileia Digidiki, Jacqueline Bhabha, „Sexual abuse and exploitation of unaccompanied migrant children in Greece: Identifying risk factors and gaps in services during the European migration crisis“, *Children and Youth Service Review*, 2018, str. 2.

деце који је тешко препознати и самим тим организовати систем адекватне заштите и превенције.

Истраживање које се бавило ризицима од сексуалног злостављања деце без пратње у Грчкој показало је да је фундаментални проблем недостатак адекватних специјализованих установа за смештај деце без пратње услед чега су они смештени заједно са одраслим особама различитог културолошког порекла, пола и година. У истраживању је учествовало 24 кључних особа, које су ангазоване у директном раду са мигрантима у Грчкој, где је један психолог приметио следеће: „Не постоје доступна прихватилишта за најрањивију децу. Они су принуђени да живе са одраслима у камповима и центрима за детенцију. Да ли знате шта значи бити сам, без икакве подршке, међу хиљадама одраслих? У неким камповима постоје „сигурне зоне“ које се стално надгледају, али ове зоне се и даље налазе унутар кампова. Никад не можете знати ко има приступ деци.“¹⁵ Наглашен је такође и изостанак реакције од стране надлежних институција, нарочито полиције, како би се деца заштитила онда када се сексуално злостављање деси: „Када су објављени детаљи сексуалне експлоатације деце у једном од кампова, реакција полиције је била да постави полицијско возило испред кампа. Ово није зауставило експлоатацију већ ју је само померило на друге, удаљеније локације унутар кампа“.¹⁶ Вођени овим, и сличним истраживањима, аутори су навели препоруке за унапређење положаја деце без пратње у Грчкој. Ове препоруке укључују првенствено финансијска издвајања за отварање нових специјализованих установа за безбедан смештај деце без пратње и њихово измештање из кампова. Пример Грчке је нарочито значајан имајући у виду ситуацију у Србији, где су проблеми слични.

2.2. Облици смештаја за децу без пратње у Србији

Од доношења првог Закона о Азилу у Србији 2008. године до недавно, Србија је била земља краткорочног задржавања миграната из земаља западне Азије и северне Африке на њиховом путу ка Европској унији. Након затварања западно

¹⁵ Исто, стр. 4.

¹⁶ Исто, стр. 4.

– балканске руте 2016. године, задржавање миграната у Србији је продужено, иако је њихов број смањен у односу на 2015. годину.¹⁷ Иако долазак деце без пратње није био нова појава за земље Европске уније, за Србију, која се пре 2015. године није суочила са великим бројем деце без пратње ово је представљало изазов. Истраживање рађено 2016. године показало је да је, нарочито на почетку мигрантске кризе, било много изазова који се тичу комуникације и неразумевања граница и улога. Представници и државног сектора и организација цивилног друштва извели су о ситуацијама када су организације цивилног друштва преузимале улогу Центра за социјални рад, док је са друге стране примећено да је систем социјалне заштите у неким местима био преплављен и није могао да одговори на све потребе.¹⁸

Позитивно је што је питање безбедности и ургентног збрињавања деце без пратње постављено на листу приоритета још 2015. године доношењем посебних докумената за њихову заштиту. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (у даљем тексту Министарство) донело је 2015. године Инструкцију о поступању центара за социјални рад и установа социјалне заштите за смештај корисника у обезбеђивању заштите и смештаја деце без пратње. Већ 2016. године исто Министарство је у сарадњи са УНИЦЕФ – ом израдило Стандардне оперативне процедуре са циљем „да се успостави заједничко разумевање свих актера укључених у заштиту деце о ризицима којима су деца изложена у околностима ванредних ситуација и осигура да у свакој ситуацији када им је потребна, деца добију адекватну подршку.“¹⁹ Министарство је, у међувремену, донело још две Инструкције о поступању Центара за социјални рад, пратећи промене које су се дешавале на терену.

Деца без пратње у Србији смештају се у установе социјалне заштите које су у надлежности Министарства и Центре за азил и Прихватне центре којима руководи

17 Наталија Перишић, „Западно-балканска мигрантска рута: утицај кандидатуре за чланство у Европској унији на позиције Србије“, *Политичка Ревизија*, Београд, бр. 4/2018, стр. 89 – 104.

18 Анита Бургунд, Ива Бранковић, „Заштита деце миграната у Србији – искуства и препоруке“, *Социјална политика*, Београд, бр. 2/2016, стр. 9 – 24.

19 Лидија Милановић, Мирослава Перишић, Марија Милић, „Стандардне оперативне процедуре: Заштита деце избеглица/миграната, Идеас, Београд, 2016.

Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије. Од почетка појачаног прилива деце без пратње, у Републици Србији је повећаван смештајни капацитет намењен искључиво тој деци. До 2017. године специјализовани смештај пружали су Заводи за васпитање деце и омладине у Београду и Нишу, кроз посебне радне јединице намењене смештају малолетних странаца са укупним капацитетом смештаја до 30 деце (25 места за дечаке и 5 за девојчице. Смештај за девојчице доступан је једино у оквиру Завода за васпитање деце и омладине у Београду). Невладина организација Jesuit Refugee Service, уз споразум са Министарством и Градским центром за социјални рад Београд, 2017. године је отворила прихватилиште за децу без пратње са укупним капацитетом за смештај 17 дечака. У току 2018. године капацитети су проширени успостављањем посебне радне јединице са капацитетом за смештај до 10 дечака у оквиру Центра за заштиту одојчади, деце и омладине – Дом „Јован Јовановић Змај“, а невлaдина организација „Borders Free“ отворила је прихватилиште у Лозници са капацитетом смештаја 15 дечака.

Стално проширење капацитета за смештај показује јасну оријентисаност државе да на што бољи начин организује заштиту деце без пратње. Међутим, треба имати у виду да број деце далеко превазилази смештајне капацитете обезбеђене у овим установама. Деца која нису смештена у ове установе, смештају се у Центре за азил и Прихватне центре заједно са осталим одраслим особама што са собом носи ризике од различитих облика злостављања и експлоатације, што је и приказано на примеру Грчке која се суочава са сличним проблемом.

У наставку је табела са приказом укупног броја регистроване деце без пратње у односу на број смештајних капацитета у специјализованим установама за њихов смештај.

Табела 1. Приказ укупног броја деце без пратње на територији Републике Србије у односу на доступне капацитете у специјализованим установама за њихов смештај

Година	Број деце без пратње која су изразила намеру да траже азил у Србији ¹	Доступни смештајни капацитети у установама специјализованим за њихов смештај
2015.	10 642	30 (25 за дечаке и 5 за девојчице)
2016.	230	30 (25 за дечаке и 5 за девојчице)
2017.	156	47 (42 за дечаке и 5 за девојчице)
2018.	666	72 (67 за дечаке и 5 за девојчице)

Као што се из табеле може видети постоји велика диспропорција у смештајним капацитетима у установама специјализованим за смештај деце без пратње и броја регистроване деце. Ова диспропорција је највидљивија за 2015. годину, што је и очекивано с обзиром на то да је тада прилив деце био најмасовнији. Међутим, у тој години су задржавања деце била од неколико сати до максимално неколико недеља па је донета одлука да за то време деца без пратње буду смештена заједно са породицама у прихватне центре и центре за азил. Диспропорција постоји и у наредним годинама; очигледно је да постојећи смештајни капацитети, иако проширивани, нису довољни да сва деца буду смештена, а обухват смештајем у специјализованим институцијама креће се од 10% - 30%. Чак и у 2017. години када је број регистроване деце био 156, само 30% деце могло је да буде смештено у специјализоване установе намењене смештају деце без пратње. Сва остала деца смештају се у центре за азил и прихватне центре широм Србије, заједно са одраслим особама.

Постоје још два значајна проблема на које треба указати. Прво, број регистроване деце није исти броју деце које се заиста налазе на територији Србије. Ово илуструје чињеница да је од почетка 2016. до краја јануара 2017. године, према подацима Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије, у прихватним центрима у Србији боравило 747 деце без пратње што је неколико пута више од 191 колико је Канцеларија за азил регистровала у истом периоду. Деца која нису регистрована у Канцеларији за азил су деца мигранти који су невидљиви за систем и остају ускраћени за читав сет права. Ово је приметио и Комитет за права детета који, у закључним запажањима на други и трећи извештај Републике Србије о примени Конвенције о правима детета од 3. фебруара 2017. године, наглашава да не постоје одговарајуће процедуре за идентификацију деце без пратње, као ни довољно преводилаца у пограничним деловима, што повећава ризик да деца не буду идентификована као деца и да остану ускраћена за посебну заштиту која им припада.²⁰

Други проблем односи се на чињеницу да се деца већином смештају у центре за азил и прихватне центре са одраслим особама. Поред тога што ово носи велике ризике да деца буду експлоатисана, Република Србија је специфична и по непостојању адекватне процедуре за утврђивање година детета. Тренутно се године детета утврђују изјавом да је оно малолетно, и изјава се узима као једино меродавно средство по којем се неко региструје као дете и као такво ужива одређени сет права које као пунолетно нема. Ова права укључују и постављање привременог старатеља који се брине о остваривању његових права, право на смештај у специјализоване установе за смештај деце без пратње и право да, уколико у установама нема капацитета за његов смештај, оно буде смештено у посебно издвојене зоне унутар центара за азил и прихватних центара. Иако Комесаријат за избеглице, у сарадњи за Министарством, улаже посебне напоре да деци без пратње омогући смештај у посебне собе и баракe унутар центара, у пракси се често дешава да се очигледно пунолетна лица, на основу изјаве да су малолетна, региструју као деца и

20 Богдан Крasiћ, Николина Милић, Влада Шаховић, „Положај непратене и раздвојене деце у Србији“, Београдски центар за људска права, Београд, 2017, стр. 20.

смештају заједно у посебне зоне са децом за коју је очигледно да су малолетна. На овај начин се, упркос напорима да се центри за азил и прихватни центри, који су упркос посебним зонама унутар њих и даље изузетно небезбедни за смештај деце, додатно угрожава безбедност деце смештених унутар колективних центара.

Треба имати у виду да у Србији још увек није урађена систематска научна анализа смештаја деце у центре за азил и прихватне центре. Информације су доступне једино из извештаја невладиних локалних и међународних организација које често указују на ризике којима су деца која су смештена у колективне центре изложена.²¹

Што се тиче хранитељства²² за децу без пратње, у Србији је највећи број деце – двадесет - смештено у хранитељске породице током 2015. и 2016. године у Шиду. На територији коју покрива Центар за породични смештај и усвојење Београд, од почетка 2017. до јуна 2019. године у хранитељске породице смештено је шесторо деце. У већини случајева у питању је било ургентно хранитељство, а најчешћи разлози за смештај били су: привремено збрињавање до спајања са родитељима, болест родитеља и њихов боравак на болничком лечењу, хитно издвајање детета из породице због злостављања и онда када је процењено да је смештај у хранитељску породицу у најбољем интересу детета. Иако је највише деце смештено у хранитељске породице у Шиду, са овом праксом се нагло престало са крајем 2016. године. Из разговора са актерима на терену добија се податак да је услуга коришћена током трајања запослења водитеља случаја у Центру за социјални рад Шид који је био посебно сензитивисан и ангажован у проналажењу адекватних породица за смештај ове деце. Због овога се стиче утисак да је коришћење услуге почивало на посебном ангажовању тог водитеља случаја, а не због тога што је хранитељство услуга

21 За више информација погледати: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:807488-Da-li-je-Srbiji-potreban-poseban-centar-za-smestaj-dece-migranata>

22 О примени хранитељства као облика смештаја за децу без пратње у Србији нису доступни подаци. Подаци приказани у раду резултат су разговора ауторке рада са представницима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, УНХЦР – а, Save the children – а, као и подацима које је писаним путем ауторки доставио Центар за породични смештај и усвојење Београд.

која постоји у систему социјалне заштите и која се може користити за смештај деце без пратње.

На овом пољу учињени су помаци 2018. године када су Центар за породични смештај и усвојење и Save the Children организовали тренинге за хранитељске породице и релевантне актере са циљем сензитивисања хранитеља и професионалаца који пружају подршку деци без пратње на терену. Обука за хранитеље трајала је два дана, и биле су обухваћене следеће теме: контекст миграционих процеса са фокусом на балканску руту, законски оквир заштите деце у ситуацији миграције у Републици Србији, мултикултуралност и стереотипи које носи, примери тешких искустава и траума, викаријска траума и интеграција у друштво. Укупно је обуку прошло 56 хранитељских породица, а на територији коју покрива Центар за породични смештај и усвојење Београд обуку је прошло 29 хранитељских породица.

Упркос чињеници да је обуку прошло незанемарљив број хранитељских породица, услуга хранитељства се не користи у довољној мери, што је видљиво из података да је свега шесторо деце на територији Београда од 2017. до јуна 2019. године било смештено у хранитељске породице. Разлог за ово може бити у изазовима које су актери идентификовали попут: анимирање хранитељских породица за прихват деце из мигрантске популације, велики притисци на децу од стране околине и породице у земљама порекла да наставе пут, деца најчешће не знају шта је хранитељство и тешко прихватају смештај, сарадња различитих актера (проблеми око надлежности и одговорности Центра за социјални рад и Центра за породични смештај и усвојење) и чињеница да родитељи деце нису лишени родитељског права. Без обзира на изазове, чини се да се постојећи капацитети не користе у довољној мери. Разлоге за ово треба посебно испитати с обзиром на то да у овом тренутку нису доступни подаци на ову тему.

3. ПРЕПОРУКЕ

Препоруке за унапређење постојећег система смештаја деце без пратње односе се првенствено на повећање капацитета

специјализованих установа намењених смештају деце без пратње и развој хранитељства. Постојећи систем у којем се велика већина деце смешта у центре за азил и прихватне центре заједно са одраслим особама није адекватан првенствено јер су деца у овако организованом смештају изложени ризику од злостављања и различитих облика експлоатације, нарочито сексуалној експлоатацији, што су многа истраживања показала као најзначајнији ризик овакве организације смештаја.

Неопходно је да држава издвоји додатна средства и обезбеди нове смештајне јединице у специјализованим установама, као и да додатно подржи развој хранитељства у овој области. Подаци показују да је Србија од почетка 2015. до средине 2016. године приступила средствима у вредности од готово 100 милиона евра за управљање мигрантском кризом, док подаци Међународног монетарног фонда показују да је Србија 2015. године издвојила 0,06% БДП – а, а 2016. године 0,1 % БДП – а за трошкове тражиоца азила.²³ Од 2017. до краја 2019. године управљање мигрантском кризом подржано је пројектом Европске уније МАДАД укупне вредности 24 милиона евра.²⁴ Ови подаци говоре да Република Србија изузетно мали део буџетских средстава издваја за управљање миграцијама, односно да поступање зависи од пројектног финансирања, па се поставља питање и одрживости постојећих установа, које се (осим две установе које воде невладине организације) финансирају из ових пројеката.

Следећа препорука односи се на неопходност успостављања адекватне базе података за евиденцију колико се деце без пратње налази у Србији. Ово ће захтевати координацију различитих актера, а нарочито Комесаријата за избеглице, Министарства унутрашњих послова и Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Ова база података је неопходна како деца не би остајала ускраћена за посебан вид заштите који им следује.

Последња препорука се односи на неопходност израде системске анализе постојећег система пружања смештаја и свеукупне заштите деци без пратње. Подаци који су тренутно

23 Наталија Перишић, „Западно-балканска мигрантска рута: утицај кандидатуре за чланство у Европској унији на позиције Србије”, *op. cit.* стр. 100.

24 Интернет: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/projekti/migracije/fond-madad>

доступни су изузетно оскудни, и већином су у питању извештаји невладиних домаћих и међународних организација. Како би могло да се на адекватан начин планира унапређење система неопходно је урадити анализу постојећег стања и идентификовати проблематичне области. Овај рад је приказао неке од постојећих изазова, али се подаци требају узети са резервом јер су прикупљани, нарочито у делу који се односи на примену хранитељства, кроз неструктуриране и неформалне разговоре са актерима на терену. Појачани прилив миграната почео је од 2015. године, а до данас још увек није урађено истраживање које ће утврдити ефекте тренутних програма смештаја, идентификовати позитивне праксе као и изазове у пракси, што говори о хитности спровођења оваквог истраживања како би се евентуалне промене система заснивале на релевантним и поузданим подацима.

ЛИТЕРАТУРА

Београдски центар за људска праваа „Право на азил у Републици Србији за 2015., 2016., 2017. и 2018. Интернет: <http://www.bgcentar.org.rs/izvestaji/>

Бургунд Анита, Бранковић Ива, „Заштита деце миграната у Србији – искуства и препоруке“, *Социјална политика*, Београд, бр. 2/2016, стр. 9 – 24.

Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије, Интернет <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?-type1=3&lang=SER&id=2325&date=0,18/06/2019>.

Красић Богдан, Милић Николина, Шаховић Влада, „Положај неправне и раздвојене деце у Србији“, Београдски центар за људска права, Београд, 2017, стр. 20.

Милановић Лидија, Перишић Мирослава, Милић Марија, „Стандардне оперативне процедуре: Заштита деце избеглица/миграната, Идеас, Београд, 2016.

Министарство рада, запошљавања, борачких и социјалних питања, Интернет: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/projekti/migracije/fond-madad>

Пакшић Херцег Барбара, Борић Јеђуд Ивана „Needs assessment for capacity building in the protection system of unaccompanied children“, Save the children, Zagreb, 2017, стр. 64.

Перишић Наталија, „Западно-балканска мигрантска рута: утицај кандидатуре за чланство у Европској унији на позиције Србије“, *Политичка Ревизија*, Београд, бр. 4/2018, стр. 89 – 104.

УНИЦЕФ, Интернет: <https://www.unicef.org/eca/media/7686/file>

УНХЦР, Интернет: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html?query=2015%20children%20statistics>, 18/06/2019.

Dimitiripolou Georgia, Papageorgiou Ioanis, „Unaccompanied minors asylum seekers in Greece“, UNHCR, Athens, 2008, стр. 58.

Holmes Seith M., Castaneda Heide, “Representing the “European refugee crisis in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death”, *American Ethnologist*, Wiley, br. 43 (1)/2016, стр. 12.

Mitchell Fiona, „The social services response to unaccompanied children in England“, *Child and Family Social Work*, br. 8/2003, стр. 179 – 189.

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees Geneva, „Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum“, 1997., стр. 1

Söderqvist Åsa, Sjöblom Yvonne, Bülow Pia, „Home sweet home? Professionals’ understanding of ‘home’ within residential care for unaccompanied youths in Sweden“, *Child and Family Social Work*, 21(4)/2014, стр. 591 – 599.

Stanley Cate, „Cold comfort: Young separated refugees in England“, Save the Children UK, London, 2001, стр. 43.

Violeta Markovic**ALTERNATIVE CARE FOR UNACCOMPANIED
CHILDREN MIGRANTS/ASYLUM SEEKERS IN SERBIA****Resume**

This article represents a unique analysis of the system of alternative care for unaccompanied children migrants in Serbia since the beginning of the massive influx of migrants in 2015. The analysis is based on the practices in European countries: England, Sweden as the destination country for migrants and Croatia and Greece as transit countries. Experiences from both destination and transit countries are important since there are unaccompanied children in Serbia who are transiting, but also those who consider Serbia as their destination country. Programs of accommodation cannot be the same for these two groups of children. With the analysis of the system in Serbia it is established that most of the unaccompanied children are accommodated in in Asylum and Reception Centers, which was shown in the research in Greece to be a fundamental problem in protection of these children. Being accommodated in collective centers with other adults exposes these children to different risks of exploitation, sexual exploitation being the form that is presented in the literature as the most significant risk factor for children in collective accommodation.

In Serbia there is yet no research data on the risks for children in collective accommodation. There is also no available data about the services provided neither in the collective centers nor in residential institutions. Thus, the conclusion of this paper is that it is necessary to provide research data in order to improve existing system of accommodation, which is putting children at risk and making them vulnerable for different types of exploitation.

* Овај рад је примљен 15. августа 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. новембра 2019.године.